

آداب میهمانی در اسلام

زهرا رضائیان*

اشاره

ماه رمضان، ماه خدا است. انتساب ماهی از ماه‌های قمری به خداوند، همانند انتساب روح انسانی به خداوند، برای تعظیم و تکریم است. خداوند با این انتساب، بر آن است تا بر اهمیت و عظمت این ماه تأکید کند و انسان‌ها را به بزرگداشت آن تشویق نماید؛ هرچند که همه ماه‌ها از آن خدا است و چیزی در جهان، جز مظاهر وجودی خداوند نیست.

امام رضا علیه السلام درباره این ماه می‌فرماید: «ماه رمضان، ماه برکت است، ماه رحمت است، ماه آمرزش است، ماه توبه است و ماه بازگشت [به سوی خدا] است. هر کس در ماه رمضان آمرزیده نشود، در کدام ماه دیگر مورد آمرزش قرار می‌گیرد؟ از خدا بخواهید که روزه شما را بپذیرد و این (ماه رمضان) را آخرین ماه رمضان [از عمر] شما قرار ندهد و شما را توفیق طاعت خود ارزانی دارد و از نافرمانی او باز دارد که او، برترین مسئول است.»^۱

ماه رمضان، معروف به ماه میهمانی خدا است. طبیعی است این میهمانی، آداب و شرایط خاص خودش را دارد. ما نخست نیم‌نگاهی به آداب میهمانی ماه رمضان می‌اندازیم. پس درباره آداب میهمان‌داری در جامعه دینی می‌پردازیم:

ویژگی‌های ماه میهمانی خدا

روایات اسلامی، ویژگی‌ها و امتیازهایی را برای این ماه برشمرده‌اند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. ماه بخشش گناهان؛

* دانش‌آموخته حوزه علمیه و پژوهشگر.

۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، ج ۹۶، ص ۳۴۱.

۲. ماهی که بهترین ماه‌ها است، روزها و شب‌هایش بهترین روزها و شب‌ها، ساعات و لحظه‌هایش بهترین ساعات و لحظه‌ها؛
۳. ماه میهمانی و ضیافت الهی؛
۴. ماهی که نفس کشیدن در آن، تسبیح و اعمال و عبادات، مقبول و دعاها مستجاب است؛

۵. در این ماه، درهای جهنم بسته و درهای بهشت باز است؛

۶. ماه سرنوشت، تقدیر، تقسیم روزی‌ها و مرگ و حیات است؛

۷. ماه برکت، رحمت و مغفرت است.^۱

ویژگی‌های میهمانی ماه رمضان

دعوت به ماه رمضان، دعوت به بهشت است و غذاهای این میهمانی نیز از نوع غذاهای بهشتی است. این میهمانی، دارای ویژگی‌های خاصی است:

۱. میزبان، خدا است و میهمانان خود را دعوت کرده است و در این دعوت، نه مجبور است، نه محتاج و نه این‌که به این میهمانی افتخار کند.

۲. وسیله پذیرایی: شب قدر، بهترین وسیله پذیرایی که هنگام نزول قرآن و فرود آمدن فرشتگان، استجاب دعا، لطافت روح، همدردی با گرسنگان و دوری از دوزخ است.

۳. زمان پذیرایی: ماه رمضان که به گفته روایات، اول آن رحمت، میانه آن مغفرت و آخر آن پاداش است.^۲

۴. چگونگی پذیرایی: شب قدر، به گونه‌ای است که در آن نیاز یک‌سال میهمانان تأمین می‌شود و زمین با نزول فرشتگان در شب قدر مزین می‌گردد.

۵. غذای این ماه، گرسنگی و تشنگی است. خداوند با گرسنگی و تشنگی، انسان را شست‌وشو می‌دهد. لطف غذای این میهمانی، آیات قرآن است. غذای این ماه، غذای روح است که برای رشد معنوی است و نه برای جسم.

این ماه، ماهی است که به میهمانی الهی دعوت شده‌ایم و می‌توانیم به بهترین شکل از این میهمانی استفاده کنیم. هستند کسانی که فرصت استفاده از این میهمانی عظیم را

۱. رک: شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۵۹؛ حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۷۰.

۲. بحار الأنوار، ج ۹۳، ص ۳۴۲.

نمی‌یابند و به جهت سرگرم شدن به کار دنیا، از آمدن و رفتن رمضان هیچ چیزی دستگیرشان نمی‌شود. ریاضتی که در میهمانی این ماه وجود دارد، شاید بزرگ‌ترین دستاورد ضیافت الهی است. برکاتی که روزه برای انسان دارد، به قدری از نظر معنوی و ایجاد نورانیت در دل انسان زیاد است که شاید بتوان گفت، بزرگ‌ترین آن‌ها همین روزه است.

آداب میهمانی خدا

اما این میهمانی خداوند، آدابی دارد که آن‌ها را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱. آدابی که توجه و پای‌بندی به آن‌ها، شرط حتمی برای ورود به میهمانی الهی است؛ یعنی پرهیز از مفطرات روزه به قصد قربت.

۲. آدابی که رعایت آن‌ها شرط ضروری برای بهره‌برداری انسان از این ضیافت الهی در تجدید حیات معنوی خویش و رسیدن به کمال روحی است؛ یعنی پرهیز از محرمات الهی. از این رو، با وجود گناهان که مانع رشد معنوی انسان است، روزه هرگز نمی‌تواند موجب تحول معنوی در انسان شود. بنابراین، روزه‌دار مبتلا به آفت گناه، از روزه‌اش بهره نمی‌برد. پس پرهیز از مفطرات روزه، شرط ورود به میهمانی الهی و پرهیز از گناهان، شرط بهره‌وری از برکات آن است.

۳. اگرچه رعایت این آداب شرط رسیدن به بهره‌وری کامل از میهمانی الهی است، اما باید توجه داشت که آداب مذکور استجابی‌اند و هر کس می‌تواند به اندازه توان و حال و فرصتی که دارد، از آن‌ها بهره‌مند گردد.^۱

یکی از سنت‌های خوبی که در بین مؤمنان رایج است، افطاری دادن و میهمانی اقوام و دوستان در ماه مبارک رمضان است. توجه پیدا کردن به کسانی که در اداره زندگی‌شان، به‌ویژه ضروری‌ترین امر یعنی غذا، با دشواری روبه‌رو هستند، یکی از حکمت‌های روزه است. در روایات نیز به افطاری دادن سفارش شده است. امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: «افطاری دادن به برادر روزه‌دار، از اعمال بافضیلت‌تر است.»^۲ امام صادق علیه السلام نیز می‌فرماید: «کسی که مؤمنی را افطاری دهد، کفاره یک سال گناه او

۱. رک: شیخ طوسی، امالی، ص ۱۶۶؛ بحار الأنوار، ج ۶۹، ص ۲۸۹؛ ابن حنبل، مسند، ج ۳، ص ۳۰۷.

۲. وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۰۰.

شمرده می‌شود و کسی که دو مؤمن را افطاری دهد، بر خداوند است که او را وارد بهشت سازد.^۱

اما نباید از یاد برد که هدف از ضیافت، اطلاع از حال یکدیگر، شاد کردن دل دیگران، همدردی و همدلی و در صورت نیاز، کمک به یکدیگر است. از این رو، باید از هر گونه اسراف و تجملات پرهیز کرد.

بعد از بحث میهمانی ماه رمضان، به بخش دیگر، یعنی آداب میهمان‌داری

جامعه دینی می‌پردازیم:

در همه جوامع، اهمیت و احترام به میهمان جایگاه خاصی داشته و اسلام در امر میهمان‌نوازی نیز آموزه‌های خاص ارائه نموده و پیروان خود را به آن دعوت کرده است. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «الضَّيْفُ دَلِيلُ الْجَنَّةِ»^۲ میهمان، راهنمای بهشت است. از نظر اسلام، میهمانی نیز آدابی دارد که عمل به آن‌ها، انسان را در رسیدن به مقصد و قرار گرفتن در مسیر خدایی شدن، بسیار کمک می‌کند.

آداب میهمانی

۱. اجازه ورود به خانه

سرزده و بدون دعوت وارد شدن به خانه کسی، تا آن اندازه ناشایست است که خدا می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! در خانه‌های پیامبر داخل نشوید؛ مگر به شما برای صرف غذا اجازه داده شود؛ در حالی که (قبل از موعد نیایید و) در انتظار وقت غذا ننشینید؛ اما هنگامی که دعوت شدید، داخل شوید و وقتی غذا خوردید، پراکنده شوید.»^۳ اگرچه آیه شریفه در مورد پیامبر و ولیمه ایشان است، اما عمومیت آیه، شامل موارد دیگر نیز می‌شود؛ یعنی این‌که اولاً، بدون دعوت نباید وارد خانه کسی شد؛ همچنان‌که رسول خدا ﷺ به علی رضی الله عنه فرموده است: «یا علی! هشت گروه‌اند که اگر به آن‌ها اهانت شد، باید تنها خود را ملامت کنند: یکی از آن‌ها کسی [است] که بدون

۱. همان، ص ۱۰۱.

۲. مستدرک الوسائل، ج ۱۶، ص ۱۵۷، ح ۳.

۳. احزاب، آیه ۵۳.

دعوت، بر سر سفره‌ای می‌نشیند و [دیگری] میهمانی که به صاحب‌خانه دستور می‌دهد...^۱ «ثانیاً، ضمن آن‌که باید از رفتن به خانه کسی بدون دعوت پرهیز نمود، وقتی دعوتی نیز صورت می‌گیرد، باید اجابت کرد. امام رضا علیه السلام فرمود: «افراد سخاوتمند، از خوراک دیگران استفاده می‌کنند تا دیگران هم از امکانات ایشان بهره گیرند و استفاده کنند؛ ولی افراد بخیل از غذای دیگران نمی‌خورند تا آن‌ها هم از غذای ایشان نخورند.»^۲ اجابت دعوت، تا آن‌جا اهمیت دارد که رسول‌خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «ثَلَاثَةٌ مِنَ الْجَفَاءِ... وَ أَنْ يُدْعَى الرَّجُلُ إِلَى طَعَامٍ فَلَا يُجِيبُ أَوْ يُجِيبُ فَلَا يَأْكُلُ؛^۳ سه چیز است که ستم و جفا محسوب می‌شود: [و از جمله آن‌ها است] کسی که به میهمانی و غذا دعوت شود و اجابت نکند و اگر اجابت کرد، غذا نخورد.»

در ضمن، نباید فراموش کرد که حضور طولانی‌مدت پیش یا پس از صرف غذا، چندان مناسب نیست؛ زیرا ممکن اسباب تکلف و سختی میزبان را فراهم آورد، مگر در مواردی که هدف میزبان از این دعوت، برپایی محفل انس و همنشینی باشد.

۲. سادگی در پذیرایی

برگزاری میهمانی‌های پر تکلف و توأم با تجمل و اسراف، نه تنها از نظر اسلام پسندیده نیست، بلکه از آن نیز نهی شده است. از نظر اسلام، باید پذیرایی‌ها ساده باشد؛ هم میزبان از آنچه دارد، مضایقه نکند و هم میهمان بیش از آن را انتظار نداشته باشد. امام صادق علیه السلام فرموده است: «افراد با ایمان، از برادر مؤمن خود رودرواسی ندارند و من نمی‌دانم کدام یک از این دو عجیب‌تر است؟ کسی که به هنگام ورود بر برادر خود، او را به تکلف می‌افکند و یا کسی که شخصاً به سراغ تکلف برای میهمان می‌رود؟»^۴ با رعایت اعتدال در میهمانی‌ها، می‌توان جلوی بسیاری از اسراف‌ها را گرفت و آن را برای نیازمندان صرف کرد.

در روایتی آمده است: مردی امام علی علیه السلام را به خانه دعوت کرد. حضرت فرمود: «به سه شرط می‌آیم.» آن مرد پرسید: آن شرایط چیست؟ امام پاسخ داد: «یکی این‌که از

۱. بحار الأنوار، ج ۵۷، ص ۴۴۴.

۲. همان، ص ۴۴۶.

۳. همان، ص ۴۴۷.

۴. همان، ص ۴۵۳.

بیرون خانه چیزی برایم تهیه نکنی. دوم آن که آنچه را در خانه داری، پنهان و ذخیره نسازی (هر چه داری، بیاوری). سوم آن که به خانواده‌ات زحمت ندهی.» مرد گفت: باشد، می‌پذیرم. حضرت قبول کرد و میهمان خانه او شد.^۱

۳. سلام به اهل خانه

سلام، یک سنت الهی است که خداوند در قرآن بر آن تأکید نموده و خود نیز بارها به پیامبران و شهدا سلام کرده و به ما نیز دستور داده است: «فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ»^۲ و هنگامی که داخل خانه‌ای شدید، بر خویشتن سلام کنید؛ سلام و تحیتی از سوی خداوند.» رسول خدا ﷺ نیز فرمود: «کسی که داخل خانه شود، سلام کند که سبب برکت می‌شود و ملائکه در آن خانه انس می‌گیرند.»^۳

۴. پرهیز از غیبت

یکی از جاهایی که معمولاً در آن غیبت صورت می‌گیرد، مجالس میهمانی است. در چنین مجالسی، باید از غیبت پرهیز و از غیبت دیگران جلوگیری کرد و اگر نمی‌توان با آن مقابله نمود، باید به نشانه اعتراض مجلس را ترک نمود. امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «کسی که در حضور او از برادر مؤمنش غیبت شود و او به یاریش برخیزد، خداوند در دنیا و آخرت او را یاری دهد و کسی که در حضور او از برادر مؤمنش غیبت شود و او با آن که می‌تواند یاریش کند، به یاری او برنخیزد و از وی دفاع نکند، خداوند او را در دنیا و آخرت پست گرداند.»^۴

۵. وظایف میزبان و میهمان

دین مبین اسلام، در باب میهمانی و میهمان‌داری، وظایفی را برای میهمان و میزبان مشخص کرده است که طرفین باید آن‌ها را مراعات کنند. بعضی از این وظایف، برای راحتی حال میهمان و میزبان است و برخی دیگر، به جهت افزون شدن ثواب میهمان‌داری و میهمانی رفتن است.

۱. شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا، ج ۱، ص ۴۵.

۲. نور، آیه ۶۱.

۳. محمد باقر مجلسی، حلیة المتقین، ص ۲۲۳.

۴. شیخ صدوق، ثواب الاعمال، ص ۱۴۸.

الف. وظایف میزبان

برخی از مهم‌ترین وظایف میزبان در پذیرایی از میهمان، عبارت‌اند از:

* تکریم میهمان

میزبان باید با روی گشاده به استقبال میهمان برود و در طول میهمانی، با سخنانی خوش او را مسرور سازد. وسایل آسایش و راحتی وی را آن‌گونه که مناسب عادت پسندیده زمانش باشد، فراهم ساخته و در اختیار او قرار دهد. رسول خدا ﷺ فرمود: «إِنَّ مِنْ حَقِّ الضَّيْفِ أَنْ يُكْرَمَ وَأَنْ يُعَدَّ لَهُ الْخِلَالُ»^۱ از حقوق میهمان است که میزبان او را احترام کند و برایش خلال دندان فراهم نماید.»

میزبان نباید میهمان را به کار گیرد و باید از رفتاری که سربار بودن میهمان را برساند، بپرهیزد. ابن ابی‌یعفور می‌گوید: در خانه امام صادق علیه السلام میهمانی را دیدم. روزی او برای انجام کاری برخاست، حضرت به او اجازه ندادند و شخصاً آن کار را انجام دادند و فرمودند: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ أَنْ يُسْتَخْدَمَ الضَّيْفُ»^۲ رسول خدا ﷺ از به کار گرفتن میهمان، نهی نموده است.»

روزی امام رضا علیه السلام میهمانی را دعوت کرد و با احترام، میهمان خود را به داخل خانه آورد. پس از پذیرایی، با هم به گفتگو پرداختند. در میان سخن آنان، باد چراغ را خاموش کرد. میهمان، بی‌درنگ، از جای خود برخاست که آن را روشن کند؛ ولی امام دست او را گرفت و نشانید و مانع شد که او از جایش بلند شود. سپس خود برخاست و چراغ را روشن کرد و دوباره کنار او نشست و برای این‌که میهمان ناراحت نشود، با لبخندی به او فرمود: ما خاندانی هستیم که دوست نداریم میهمان خود را به کار بگیریم و او را به زحمت بیندازیم.^۳

همچنین در بهداشت و پاکیزگی غذا، ظرف‌ها و محل پذیرایی میهمان باید دقت کنید؛ در فراهم کردن اسباب بازگشت او عجله نمایید؛ اما اگر خودش تصمیم به رفتن گرفت، بدرقه‌اش نماید؛ همچنان که در سخنی از رسول خدا ﷺ آمده است: «مِنْ حَقِّ

۱. اصول کافی، ج ۶، ص ۲۸۵.

۲. همان، ص ۲۸۳.

۳. بحار الأنوار، ج ۴۹، ص ۱۰۲.

الضَّيْفِ أَنْ تَمْشِيَ مَعَهُ فَتُخْرِجَهُ مِنْ حَرَمِكَ إِلَى الْبَابِ؛ از جمله حقوق میهمان، این است که همراه او بروی و تا درب منزلت او را بدرقه کنی.^۱

در روایتی آمده است: پدر و پسر، میهمان امیر مؤمنان علیه السلام شدند. حضرت آن دو را در بالای مجلس نشاند و خود به احترام آنها در برابرشان نشست و دستور داد تا غذا آورند. پس از صرف غذا، قنبر طشت و ظرف آب و حوله‌ای آورد که دستشان را بشوید. امام علیه السلام از جا برخاست و ظرف آب را از قنبر گرفت تا خود دست پدر را بشوید. مرد خود را به قدم امام افکنده، عرض کرد: شما روی دست من آب بریزید؛ در حالی که خدا مرا می‌بیند؟ حضرت فرمود: «بنشین و دست خود را بشوی. خدا هم می‌بیند که برادرت که با تو فرقی ندارد، به تو خدمت می‌کند.» مرد، اطاعت کرد و نشست. امام فرمود: «تو را به حق بزرگی که بر گردنت دارم، قسم می‌دهم چنان آرام بنشین و دست خود را بشوی که گویی قنبر روی دستت آب می‌ریزد.» پس از شستن دست او، ظرف آب را به فرزندش محمد حنفیه داد و فرمود: «فرزندم! اگر این جوان تنها آمده بود، خودم روی دستش آب می‌ریختم؛ ولی خداوند دوست ندارد که پدر و پسر وقتی در کنار هم هستند، به یک اندازه احترام شوند. اکنون که پدر، دست پدر را شست، تو هم دست پسر را بشوی.» محمد برخاست و دست پسر را شست.^۲

* رعایت حال میهمان

معمولاً میهمان در خانه میزبان تا اندازه‌ای در غذا خوردن حیا می‌کند. از این رو، میزبان باید طوری برخورد کند که او خجالت نکشد و درباره این که غذا خورده یا نه؟ غذا میل دارد یا نه؟ و... سؤالی نپرسد و بدون سؤال، هر چه دارد، برایش مهیا کند. امام صادق علیه السلام در این زمینه فرموده است: «به برادرت که بر تو وارد شده است، نگو: آیا امروز چیزی خورده‌ای؟ بلکه هرچه خوردنی داری، نزد او بیاور.»^۳

میزبان باید در صورت امکان با میهمان غذا بخورد و این دسته و آن دسته، فقر و غنا، کوچکی و بزرگی و مانند آن را بهانه جداسازی سفره میهمانی قرار ندهد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «صاحب‌خانه (میزبان)، قبل از دیگران شروع کند و بعد از آنها

۱. همان، ج ۷۵، ص ۴۵۳.

۲. همان، ج ۴۱، ص ۵۶.

۳. همان، ج ۷۵، ص ۴۵۵.

دست بشوید»^۱ زیرا ممکن است بعضی از میهمان‌ها کمرو باشند و در صورت غذا نخوردن صاحب‌خانه، آنان هم غذا نخورند و یا هنوز سیر نشده، از غذا خوردن دست بکشند؛ همچنان که رسول خدا ﷺ خود نیز بر سفره‌های جمعی، زودتر از همه دست به غذا می‌برد و دیرتر از همه دست از غذا می‌کشید تا دیگران بدون حجب و حیا و خجالت کشیدن، غذا بخورند.

غذا خوردن با میهمان، علاوه بر آن‌که موجب نزدیکی دل‌های مؤمنان می‌شود و سوء ظن‌ها را از بین می‌برد، موجب رضایت و دوستی خدا و رسولش می‌شود و این پاداش بزرگی است. رسول خدا ﷺ فرموده است: «هر کس دوست دارد که خدا و رسولش او را دوست داشته باشند، با میهمان خود غذا بخورد.»^۲

* تهیه غذای مناسب

همچنین برای پذیرایی، باید غذای کافی و مناسب فراهم سازد؛ نه کم که میهمان گرسنه دست بکشد و نه زیاد که اسراف شود. زیاد بودن میهمانان و حجم کارها نیز نباید سبب شود که در تهیه غذا و انجام پذیرایی، از کیفیت آن کاسته شود. ضمن آن‌که میزبان باید از کوچک شمردن غذا بپرهیزد. اسلام، از این گفتارهای نادرست نهی کرده است؛ چرا که غذا نعمت خدا است. پس، از تحقیر آن باید جداً پرهیز کرد. رسول خدا ﷺ فرمود: «انسان را همین گناه بس که آنچه را که تقدیم برادران میهمان خود می‌کند، کم شمارد و میهمان را همین گناه بس که آنچه را که میزبان‌شان برای آن‌ها فراهم می‌کند، کم شمارند.»^۳

ب. وظایف میهمان

مسئولیت‌ها همیشه جنبه متقابل دارند؛ از این رو میهمان نیز وظایفی دارد که باید آن‌ها را رعایت کند. برخی از این تکالیف عبارت‌اند از:

* به تکلف نینداختن میزبان

یکی از وظایف میهمان این است که اگر میزبان وضع خوبی ندارد و قدرت مالی او ضعیف است، از او تقاضای غذایی غیر از آنچه برایش می‌آورند، نکند؛ حتی اگر می‌داند

۱. همان، ج ۲۵، ص ۲۶۴.

۲. ورام بن ابی‌فراس حلی، تنبیه الخواطر، ج ۲، ص ۱۱۶.

۳. احمد بن محمد بن خالد، برقی، محاسن، ج ۲، ص ۴۱۴.

میزبان غذای مورد علاقه‌اش را تهیه می‌کند؛ اما از نظر اخلاقی و عرفی، این تقاضا صحیحی نیست. میهمان باید پیشنهاد میزبان را بپذیرد و آن را انجام دهد. قرآن با صراحت می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که به شما گفته شود: «مجلس را وسعت بخشید (و به تازه‌واردها جا دهید)»، وسعت بخشید. خداوند [بهشت را] برای شما وسعت می‌بخشد و هنگامی که گفته شود: «برخیزید»، برخیزید. اگر چنین کنید، خداوند کسانی را که ایمان آورده‌اند و کسانی را که علم به آنان داده شده، درجات عظیمی می‌بخشد و خداوند به آنچه انجام می‌دهید، آگاه است.»^۱ برای مثال، هر جایی را که میزبان برای نشستن به او پیشنهاد کرد، بپذیرد. امام باقر علیه السلام در این زمینه فرموده است: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ عَلَى أَخِيهِ فِي رَحْلِهِ فَلْيَقْعُدْ حَيْثُ يَأْمُرُ صَاحِبُ الرَّحْلِ فَإِنَّ صَاحِبَ الرَّحْلِ أَعْرَفَ بَعُورَةَ بَيْتِهِ مِنَ الدَّاخِلِ عَلَيْهِ»^۲ هرگاه یکی از شما به خانه برادرش وارد شد، هر جا صاحب‌خانه گفت همان جا بنشیند؛ زیرا صاحب‌خانه به وضع اتاق خود از میهمان آشناتر است.»

همچنین وقتی برای میهمانی دعوت می‌شود، اگر میزبان فقط او را دعوت کرده است، نباید فرد دیگری را با خود همراه ببرد؛ حتی فرزندش را. امام صادق علیه السلام فرمود: «إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى طَعَامٍ فَلَا يَسْتَبِيعَنَّ وَ لَدَهُ فَاتَهُ إِنْ فَعَلَ ذَلِكَ، كَانَ حَرَامًا وَ دَخَلَ غَاصِبًا»^۳ هرگاه یکی از شما به میهمانی دعوت شد، فرزندش را به دنبال خود راه نیندازد. اگر چنین کند، کار حرامی کرده و غاصبانه وارد خانه میزبان شده است.»

* عدم خیانت به میزبان

در بین مردم معروف است: اگر کسی نان و نمک کسی را خورد، دیگر نباید به او خیانت کند. یکی از وظایف میهمان، این است که وقتی به خانه کسی رفت و نان و نمک او را خورد، به هیچ عنوان به او خیانت نکند و باید جان، مال، ناموس و آبروی میزبان از طرف او در امان باشد.^۴

۱. مجادله، آیه ۱۱.

۲. بحار الأنوار، ج ۷۲، ص ۴۵۱.

۳. الکافی، ج ۲، ص ۲۷۰.

۴. رک: محمدی، نورمراد، میهمان‌داری در اسلام، ص ۶۵.

* پرهیز از گلایه و عیب‌جویی

آنچه در مجالس میهمانی و یا بعد از آن ممکن است مطرح شود، گلایه است. متوقع نبودن از دیگران، نتیجه‌اش آرامش وجدان و آسایش درون است. میهمان نباید از غذا و جا و شرایطی که ممکن است بر طبق میل و انتظارش نباشد، عیب‌جویی و شکوه کند؛ زیرا گلایه، نه عیوب و کاستی‌های گذشته را اصلاح می‌نماید، نه چیزی را عاید میهمان می‌کند؛ بلکه پایین بودن سطح اندیشه و افق فرهنگ او را نشان می‌دهد.

برخی آثار میهمان‌نوازی

میهمان‌داری آثار و برکات فراوانی دارد و هیچ کس از ثمرات آن بی‌بهره نمی‌ماند. خیمه می‌گوید: خدمت امام باقر علیه السلام رسیدم تا با حضرت خداحافظی کنم. امام فرمود: «ای خیمه! هر کدام از دوستان و هواداران ما را دیدی، سلام ما را به آنان برسان و آنان را به تقوای الهی سفارش کن که توانگران به فقیران سر بزنند، توانمندان به ناتوانان سرکشی کنند، زندگان در تشییع جنازه مردگان شرکت کنند و در خانه‌های هم یکدیگر را دیدار کنند. این‌گونه دیدارها، سبب احیای امر ما می‌گردد.»^۱

یکی از آثار میهمان‌داری، افزایش روزی است. در پرتو این کار شایسته، عنایت‌های ویژه حق تعالی نصیب انسان می‌شود و روزی میزبان افزایش می‌یابد؛ همچنان که در سخنی از رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده است: «الضیفُ ینزلُ برزقه و یرتجلُ بذنوبِ أهلِ البیتِ»^۲ میهمان، روزی خود را می‌آورد و گناهان اهل خانه را می‌برد. امام علی علیه السلام نیز فرموده: «هیچ مؤمنی نیست که صدای پای میهمان را بشنود و به واسطه آمدن میهمان خوشحال بشود؛ مگر این‌که گناهانش آمرزیده شود؛ حتی اگر به اندازه مسافت بین زمین و آسمان باشد.»^۳

موانع میهمان‌داری

یکی از ضعف‌های تمدن شهری و صنعتی، فروکش کردن پیوندهای خویشاوندی و دوستی است. جامعه اسلامی نیز با وجود سفارش‌های فراوان قرآن و عترت علیهم السلام به

۱. کلینی، ج ۶، ص ۱۷۵.

۲. بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۴۶۱.

۳. وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۲۵۷.

علت متأثر شدن از دیگر فرهنگ‌ها و یا عواملی دیگر، دچار آسیب‌هایی در این زمینه شده است. برخی موانع میهمان‌داری به شرح ذیل است:

۱. کمبود شناخت

آشنا نبودن با آثار ارزشمند میهمانی، مانند تقویت روابط خانوادگی و رفع مشکلات اجتماعی، سبب می‌شود که این نوع روابط اندک‌اندک کم شود و گاه حتی به فراموشی سپرده شوند. با بالا رفتن سطح آگاهی و توجه به آثار خوب بازدید و میهمانی، هر گونه بهانه‌ای در شانه خالی کردن نسبت به این خصلت ارزشمند، بی‌توجیه خواهد بود و هر کس به فراخور حال و جایگاه خویش، برای میهمانی و دید و بازدید حساب باز خواهد کرد.

۲. هزینه‌سازی

امروز میهمانی‌ها و جشن‌های پر زرق و برق، هدایای سنگین به بهانه‌های گوناگون، مدپرستی و تجمل‌گرایی، انتظارات نابه‌جای برخی خویشاوندان و چشم و هم‌چشمی‌ها، برای خانواده‌ها هزینه‌های سنگین و کمرشکنی به بار آورده است که گاه برای حفظ آبرو، آنان را زیر بار قرض‌های سنگین برده است. در چنین شرایطی، طبیعی است که روابط برخی ارحام که نمی‌توانند خود را با زمانه تطبیق کنند، به سردی و جدایی می‌گراید.

ریشه این نابسامانی و هزینه‌های سنگین را باید در فاصله گرفتن از معارف زلال قرآنی و سیره اولیای الهی جستجو کرد. قرآن کریم مردم را به استفاده درست از نعمت‌های الهی تشویق کرده و آنان را از اسراف برحذر داشته است: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ»^۱ بخورید و بیاشامید و زیاده‌روی نکنید که او (خداوند) اسرافکاران را دوست نمی‌دارد.»

روزی امیر مؤمنان علیه السلام به علاء بن زیاد که خانه‌ای وسیع و مجلل برای خود ساخته بود، گفت: «با این خانه بزرگ، در این دنیا می‌خواهی چه کنی؟ تو در آخرت به چنین منزل وسیعی، بیش از دنیا نیاز داری؛ مگر آن‌که بخواهی از همین خانه وسیع دنیوی، به آخرت برسی؛ مثل این‌که در این خانه از میهمان پذیرایی کنی، صلّه رحم نمایی، به

۱. اعراف، آیه ۳۱.

بستگانت برسی، حقوقی را که از این خانه بر گردن تو است، ادا کنی. در این صورت، از همین خانه به آخرت می‌رسی.»^۱

رسول اکرم ﷺ فرمود: «هر کس طعامی را از روی ریا و خودنمایی اطعام کند و میهمانی دهد، در روز قیامت همانند آن را خداوند از طعام‌های دوزخی به او می‌خوراند.»^۲

۳. حرص

از موانع و آفات دید و بازدید، حرص و زراندوزی است. برخی افراد، محاسبات دقیقی انجام می‌دهند تا منافع بسیاری را برای خود جمع‌آوری کنند. به گمان آنان، دعوت از میهمان و بازدید از والدین و دیگر ارحام، سودی ندارد و عوض آن می‌توان سودهای مادی هنگفتی را به دست آورد. به همین جهت، از صله رحم و دلجویی و رسیدگی به نیازمندی‌های عاطفی و مادی خویشاوندان خود سر باز می‌زنند.

این گروه، از دیدگاه امیر مؤمنان علیه السلام برده طمع‌هایند^۳ و بر مرکب رنج سوار شده^۴ و با حرص، از ارزش خود می‌کاهند و در روزی‌شان فزونی نمی‌یابند.^۵

منابع:

۱. کتابنامه
۲. قرآن.
۳. نهج البلاغه، تحقیق صبحی صالح، قم، دارالهجره؛ ترجمه و شرح فیض الاسلام، کتابفروشی اسلامی؛ ترجمه جعفر شهیدی، چاپ هفدهم، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی؛ شرح محمد عبده، چاپ چهارم، بیروت، دارالمعرفه.
۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، تحقیق علی‌اکبر غفاری، چاپ سوم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۷ق؛ دارالتعارف، بیروت، چاپ سوم، ۱۴۰۱ق؛ دارالاضواء، بیروت، ۱۴۱۳ق.

۱. نهج البلاغه، خطبه ۲۰۹.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۴۵۵.

۳. عیون الحکم و المواعظ، ص ۴۰.

۴. همان، ص ۲۷.

۵. همان، ص ۴۹.

۵. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، مؤسسه‌ الوفاء، بیروت، ۱۴۰۴ق و نیز چاپ دوم، ۱۴۰۳ق؛ دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق.
۶. ابن شعبه حرانی، تحف‌العقول، تحقیق علی‌اکبر غفاری، چاپ دوم، مؤسسه‌ النشر الاسلامی، قم، ۱۴۰۴ق.
۷. حلی، ورام بن ابی‌فراس، تنبیه‌الخواطر، انتشارات مکتبه‌ الفقیه، قم.
۸. طبرسی، تهذیب‌الاحکام، چاپ دوم، دارالاضواء، بیروت، ۱۴۱۳ق؛ چاپ چهارم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۵ش.
۹. جعفری، محمدتقی، ترجمه و شرح نهج‌البلاغه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۵ش.
۱۰. صدوق، ثواب‌الاعمال، چاپ دوم، منشورات الشریف‌الرضی، قم، ۱۳۶۸ش.
۱۱. مجلسی، محمدباقر، حلیه‌المتقین، چاپ سوم، انتشارات باقرالعلوم، ۱۳۷۰ش.
۱۲. صدوق، خصال، تصحیح علی‌اکبر غفاری، انتشارات جامعه مدرسین، قم، ۱۳۶۳ش.
۱۳. فتال نیشابوری، محمدبن احمد، روضه‌الواعظین و بصیره‌المتعظین (ط - القدیمة)، انتشارات رضی، قم، ۱۳۷۵.
۱۴. لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون‌الحکم و المواعظ، تحقیق حسین حسنی بیرجندی، دارالحديث، قم، ۱۳۷۶ش.
۱۵. برقی، المحاسن، دارالکتب‌السلامیه، قم، ۱۳۷۱ق.
۱۶. محدث‌نوری، مستدرک‌الوسائل، مؤسسه آل‌البیت، قم، ۱۴۰۸ق.
۱۷. طبرسی، مکارم‌الاخلاق، چاپ ششم، الشریف‌الرضی، ۱۳۹۲ق.
۱۸. صدوق، من لایحضره‌الفقیه، طبع دوم، انتشارات جامعه مدرسین، قم.
۱۹. محمدی، نورمرد، میهمان‌داری در اسلام، چاپ اول، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸ش.
۲۰. حرعاملی، وسایل‌الشیعه، چاپ پنجم، دار احیاء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۲.